İbrahim Tüzer
www.ibrahimtuzer.com / ibrahimtuzer@yahoo.com

'Yüreğinde İnsanlıktan Bir İz Taşıyan' Şair:
Kent'te Direnen Bir Bilinç Olarak
Sezai Karakoç Şiiri

"Ayinin içinde değil miyiz?
Unutma diyor bir ses beni unutma
Kulak ver ve dinle
Kendini bulacaksın ancak bir ayinle"
İkinci Ayin

Dünyada bulunuyor oluşunu bireysel sorgulama süreciyle anlamaya çalışan ve kendi aydınlanmasını gerçekleştirebilmiş olan bir kimse için yaşanılan kentin de, mahallenin de, sokağın da evin de farklı bir duyuş ve kabulleniş biçimi vardır. Gelişen teknik ve medeniyetle birlikte insanların mekânla olan ilişkisi de farklılaşmış; özellikle medeniyetin merkezi olarak kabul edilen kentler artık yeni davranış kalıpları ve yaşam biçimleri meydana getirmiştir. Bu mekânlar insandan, asırlar evvel İbni Haldun'un Mukaddime'sinde dikkat çektiği *"göçebe/kır hayatı"*nın gerektirdiğinden daha farklı bir bilinçlilik talep eder. İnsanîliğe has değerlerin uzağındaki modern insanın hayatı anlamlandırırken en esaslı dayanağı olan bu bilinç, *ayırt etme yetisi*nden yoksun bir tarzda konformizm merkezli cereyan etmektedir. Böylelikle bireysel ve bedensel rahatını her değerin üzerinde tutan kent insanı, düşünme ve anlama edimiyle yoklanabilecek varoluşunun sırrına bir türlü yaklaşamaz.

İnsanların hayatı algılayış tarzları, etraflarında olup biten hâdiseleri ve örgülenen nesneleri anlamlandırma biçimleri ile yaşadıkları mekânlar arasında doğrudan bir ilişki vardır. Sözü edilen bu ilişki üzerinden insanlar ilk olarak kendi "ev"lerine/"evren"lerine, sonrasında da dünyaya bakar; fizikî mekânların genişliğinden ziyade ruhlarındaki enginlik nispetinde kendilerini huzurlu hissederler. Ev'den başlayarak kente/şehre taşan insanın "dünyası", maddî kazanımlarının büyüklüğünden ya da çokluğundan ziyade insan ruhunun enginliği doğrultusunda genişlik kazanır ve çoğalır. İşaret ettiğimiz bu çoğalma, fiziksel olarak "ev"de, "sokak"ta, "mahalle"de, "kent"te ya da "dünya"da kaplanılan mekândan öte insanın kendi varlık şartlarının farkına vararak ruhunu karanlıklardan aydınlığa taşımasıyla ilgilidir.

Varoluşu unutarak yaşayan insan, sahip olduğu bilincin herhangi bir dirençle karşılaşarak rahatını kaçırmasını istemez. Modern tüketim merkezleri haline gelmiş olan kentler, modern insanın en çok da rahatını önemsediğinden bilincini hedef alır ve Daryush Shayegen'in ifadeleriyle söylersek, onu tutkuları ve tatmin edilmemiş arzularıyla yaşayan yabancılaşmış bir *"yaralı bilinç"* haline getirir. Fakat modern dünyanın ve tüketimle arasında göbek bağı bulunan kent merkezlerinin insanın varoluşu üzerindeki tüm yıpratıcılığının farkına vararak ayırt etme yetisini sürekli elde tutan insanlar vardır. Yaratıcı muhayyileye sahip olan bu insanlar, varoluşun kökenlerine ancak direnen bir bilinç ile ulaşılabileceğini; böylelikle her dem taze kalınabileceğine inanırlar.

Şairler de yukarıda sözü edilen *farkındalık eşiği*ni atlayarak ilgisini ruhu üzerinden eksiltmeyen insanlardır. Onlar yaşanılan hayatı kendi varlık alanlarıyla karşılar; dolayısıyla da modern baskı alanlarının bilinçleri üzerinde olumsuz bir etki meydana getirmemesi için direnç gösterirler. "Diriliş" düşüncesini gerçekleştirmeye çalışan ve *"Öldükten sonra insan nasıl dirilecekse / Ölmeden ben öyle dirildim"* (*"Hızırla Kırk Saat IX",* Şiirler III, s.19) diyen Sezai KARAKOÇ da hem şiirleri hem düzyazıları hem de kent'te, insanî yitim alanları karşısında "diri" duran tavrıyla "direnen bir bilinç"tir.

Sezai Karakoç şiirinin önemli özelliklerinden biri dünya içerisinde bulunulan yerin net ve keskin bir biçimde dile getiriliyor olmasıdır. "Var olmayı düşünme" biçimi şeklinde kurgulanan bir hayatın tam ortasında yer alır şair. Bu dünyayı duyarak, inanarak ve düşünerek kendi beni aracılığıyla yoklar. Dolayısıyla kendi duyuş ve düşünüş tarzının zıddı olan bir hayat şiire konu edildiğinde sınırlar kolayca fark edilir ve şairin ifadeleri bu alanda imajinatif bir söyleyişten çok doğrudan ve kesindir. Sözünü ettiğimiz durum Karakoç'un İstanbul'u/Kent'i konu ettiği şiirlerde de hemen göze çarpar. "İstanbul'un Hazan Gazeli" adlı metinde şair, kendi içerisinde biriktirdiği İstanbul ile temsil ettiği hayatın karşısına, zerre zerre dağılan bir hayatı, modern zamanların yaşama biçimini, kor ve 'divan şairlerinin kasideleri'ne benzettiği İstanbul'u şöyle şiirine dâhil eder:

Ne yapacaksın plaj yerlerini
Gidelim Kâğıthane'ye Sâdabat harabelerine

Şâd etmek için Nedim'in ruhunu
Ağzımızı dayayalım kurumuş çeşmelerine

'Sinemaya gidiyorum" de annene
Cuma namazına gidelim onun yerine

Bakalım hayranlıkla Süleymaniye'ye
Sultanahmed kubbe ve minarelerine

Sahaflarda kitapların sonbaharında
Erelim geçmiş baharın menekşelerine

İstanbul'un kaybolan geçmiş tarihini tabiatını
Son kez tadalım başlamadan ahiret seferine

Dünyadan daha dünya ahiretten ahiret
Bir kent ki benzer divan şairlerinin kasidelerine"
(*"İstanbul'un Hazan Gazeli"*, Şiirler VII, s.22)

Yukarıda işaret etmeye çalıştığımız durumun bir benzerine şairin, "Zamana Adanmış Sözler" adlı şiir kitabının 4 bölümden meydana gelen "Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine" adlı şiirinin ilk 2 kısmında da rastlarız. Karakoç'a göre İstanbul başkentler başkentidir. Şiirin birinci bölümünde İstanbul'un ev sahipliği yaptığı uygarlığın dışındakileri 'türedi uygarlıklar' olarak adlandıran şair, *'birazcık Roma'yı hesaba katabileceğini'* söyler. Fakat *'Roma kendi kendini', 'buz gibi eriyen bir kokakola veya bir votka bardağında' 'inkâr edip durmakta'*dır.

Şiirin 2. kısmında Karakoç, İstanbul'un neden bir uygarlığın merkezi haline geldiğini de hissettirerek şunları ifade eder:

(…)
Bana ne Paris'ten
Newyork'tan Londra'dan
Moskova'dan Pekin'den
Senin yanında
Bütün türedi uygarlıklar umurumda mı
Sen bir uygarlık oldun bir ömür boyu
Geceme gündüzüme
Gözlerin
Lale Devrinden bir pencere
Ellerin
Baki'den Nefi'den Şeyh Galib'den
Kucağıma dökülen
Altın leylâk
(*"Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine",* Şiirler IV, s.49-50)

Yukarıdaki dizelerde 'gerçeği koğaladım' söz grubuyla işaret edilen "aramak" eylemi, Karakoç'un aslında poetikasının en temelinde yer alan "Diriliş" düşüncesinin de anahtarı hükmündedir. Şair ancak aramakla/'gerçeği koğalamak'la diri kalınacağına inanır ve tüm hayatını bu ayıklık etrafında örgüler. Şiirin devamında da bu bilincin bir yansıması olarak, *"savaşırım doğudan daha doğu / doğrudan daha doğru olanı bulmak için"* diyen Karakoç, "Tanrı Şehri" olarak adlandırdığı İstanbul'un denizinden, Ayasofya'sına kadar söylenecek *"özgürlük türküsü"* için savaşı dahi göze alır ve direnen bir bilinç olarak şunları ifade eder:

(…)
İstanbul'u yeniden Tanrı şehri yapmak
Bunun için savaşırım ben
Servi için savaşırım çınar için savaşırım
Tozlanmamış gün doğuşu için
Yıldızlar geceleri yeniden görünsün diye
Tuz deniz damlasında gülsün
Çam denizle gülüşsün
Su tenimizle barışsın
Ruhumuzla ışısın diye
Savaşçıyım ben atalarım gibi
İstanbul için savaşırım
Bağdat'ın dervişlik ortağı
Şam'ın kılıç kardeşi
Olan İstanbul için
(*"AlınYazısı Saati 9"* / Şiirler VIII, s.42-44)

"Ben bir kente girdim mi / Bahar yağmuru gibi girerim / Rüzgârların arkadaşı atlar gibi / Büyütürüm güllerimi / Arıtırım sularını" ("Hızırla Kırk Saat 17", Şiirler III, s.39-40) diyen Sezai Karakoç, tarihten kopup gelen kültürel birikimle bir medeniyetin başşehri olan İstanbul'un sıradan bir kent/tüketim merkezi haline gelmesine adeta isyan eder. İstanbul'un tarihî dokusuyla birlikte metafizik derinliğinin de modern insan tarafından üstünün örtüldüğünü işaret eden şair, böylelikle insanîliğin ortadan kaybolduğuna dikkat çeker.

Zamanın, mekânın ve beni etrafında toplaşan nesnelerin içini boşaltan kent insanı, "var olmayı düşünme" sınırının çok uzağında yaşadığı için İstanbul'un da kıymetini bilememektedir. Karakoç, 7 bölümden oluşan "Ayinler" adlı uzun şiirinde sözünü ettiğimiz "algı biçimi" üzerine imajinatif değeri yüksek söyleyişlerde bulunur. *"Nerede Kent'i ve ölüleri havaya dağıtan İsrafil sûrları, güller?"* diyerek başlayan bu şiirin aşağıya alıntılayacağımız 2. bölümünün giriş kısmı bu "algı biçimi"nin çerçevesini net bir şekilde ortaya koymaktadır:

Toprağı fazla terk ediyoruz artık
Trenlerle otobüslerle otomobillerle
Yerden ayağını kesmiş uçaklar ve helikopterlerle
Özüne aykırı devinmelerle
İyice yorgun yeryüzü
Dinlenmesiz
Kışsız ve baharsız
Yazsız ve sonbaharsız
Tekdüze cehennemler ve yapay cennetler titreyişinde
("İkinci Ayin", Şiirler V, s.16)

Modern ulaşım araçlarıyla toprağı/aslını *fazla terk eden* insan, aynı zamanda "öz"ünü de terk ediyor ve insanî olandan ayrılarak sıradanlığın hareket alanına kayıyor demektir. Bu hareket alanında ise her biri, insan için ayrı derinlikte yenilenme fırsatı olan mevsimlerin bile farkına varılamamaktadır. Tekniğin, kent'e ait günübirlik kazanımların ve sahicilikten uzak hayatların yabancılaşarak yaşadıkları bu 'tekdüze cehennem' ya da 'yapay cennetler', Karakoç'un dünyasında olumlu hiçbir anlam alanı bulamaz. "Denizin Kentini Yaktım" adlı şiirinde şair, sözünü ettiğimiz terk edilmişliği yaşayan İstanbul'un son yüzyıldaki durumu karşısında bu şehirden kurtulmak ister ve İstanbul'un 'kendi sesine' dönmesi için şöyle yakarır:

Denizin kentini yaktım
Vızıldayıp duran kafamın ortasında
Denizin kentini yaktım
Hurma şırıltılarıyla

Denizin kentini yaktım
Beni çocukluğumdan koparan
Denizin kentini yaktım
Bir kent kadın kabuklarından

Denizin kentini yaktım
Miras kalmış bir alevle
Denizin kentini yaktım
Veli ağaçlarla kalbi atan mermerle

Tanrıyı anarak kalbi atan
Cami sütunları boğdu
Sararmış gözyaşlarıyla
Kararmış denizin kentini

İstanbul ey sevgili şehir
Dön dön karadan gelen sesime

Son veren zaman yatırında
Denizden getirilen biçimine
(*"Denizin Kentini Yaktım",* Şiirler IV, s.40-41)

Denizle özdeşleştirdiği İstanbul'u Karakoç'un bu şiirde 'çocukluğu' ile bir arada anıyor olması dikkat çekicidir. Çocukluk ve gençlik yıllarını İstanbul'un dışında geçirmiş olan şair, bu şehri çocukluk anılarına ev sahipliği yapmış bir mekân olarak değil "çocukluğun" metaforik anlamda karşılık geldiği anlam değerleriyle ele alır. Dolayısıyla İstanbul, Sezai Karakoç için "ilk karşılaşma" demektir. "Masumiyet" demektir. "Sahicilik" demektir. Bu masumiyeti tahrip eden; sahiciliği bozarak sanal olana dönüştüren kent'e ait her türlü baskı alanı karşısında şair, "fark etme" bilincini elde tutarak direnç gösterir.

"Masal" adlı metninde, dikkat çekmeye çalıştığımız bu hususu 7 oğul ve Doğulu bir baba özelinde şiirin sınırlarına dâhil eden Karakoç, 'Batı'nın hangi araçlarla insanı tükettiğini ve varoluşu düşünerek elde edilebilecek olan insanîliği nasıl yok ettiğini işaret eder. Aşağıya bir kısmını alıntılayacağımız metinde şair, yine direnen bilincin sesine kulak vermeden edemez. 7 oğuldan 6'sı 'Batı'da teker teker tükenirken/ölürken 'yedinci oğul' kent'in tüm baskı alanlarına rağmen, ruhunun merkezine doğru hareket eder ve yitip gitmekten kurtulur. Sezai Karakoç, 'yedinci oğul'un "öl"mekle aslında "ol"duğunu; bedensel bir sona ulaşarak ruhunun dünyada asılı kalmaktan kurtulup sonsuza ulaştığını şu dizelerle hissettirmektedir:

Yedinci oğul büyümüştü baka baka ağaçlara
Baharın yazın güzün kışın sırrına ermişti ağaçlarda
Bir alınyazısı gibiydi kuruyan yapraklar onda
Bir de o talihini denemek istedi
Bir şafak vakti Batıya erdi
En büyük Batı kentinin en büyük meydanında
Durdu ve tanrıya yakardı önce
Kendisini değiştiremesinler diye
Sonra ansızın ona bir ilham geldi
Ve başladı oymaya olduğu yeri
Başına toplandı ve baktılar Batılılar
O aldırmadı bakışlara
Kazdı durmadan kazdı
Sonra yarı beline kadar girdi çukura
Kalabalık büyümüş çok büyümüştü
O zaman dönüp konuştu :
Batılılar !
Bilmeden
Altı oğlunu yuttuğunuz
Bir babanın yedinci oğluyum ben
Gömülmek istiyorum buraya hiç değişmeden
Babam öldü acılarından kardeşlerimin
Ruhunu üzmek istemem babamın
Gömün beni değiştirmeden
Doğulu olarak ölmek istiyorum ben
Sizin bir tek ama büyük bir gücünüz var:
Karşınızdakini değiştirmek
Beni öldürseniz de çıkmam buradan
Kemiklerim değişecek toz ve toprak olacak belki

Fakat değişmeyecek ruhum
Onu kandırmak için boşuna dil döktüler
Açlıktan dolayı çıkar diye günlerce beklediler
O gün gün eridi ama çıkmadı dayandı
Bu acıdan yer yarıldı gök yarıldı
O nurdan bir sütuna döndü göğe uzandı
Batı bu sütunu ortadan kaldırmaktan aciz kaldı
Hâlâ onu ziyaret ederler şifa bulurlar
En onulmaz yarası olanlar
Ta kalblerinden vurulmuş olanlar
Yüreğinde insanlıktan bir iz tasıyanlar
(*"Masal",* 1969, Şiirler IV, s.18)

Sezai Karakoç'un okuruyla arasında bilinç düzeyinde gerçekleşen ve dikkat çekmeye çalıştığımız şiirlerinden başlayarak tüm şiir evrenine yayılan bir alışveriş söz konusudur. Şairin ruhundan bilincine yansıyan hakikatler muhatabının da bilincinden ruhuna ulaşıp yeni anlam alanlarına yönelerek zenginleşmekte ve böylelikle şiirin anlamı sürekli çoğalabilmektedir. Fakat bu alışverişin tam anlamıyla gerçekleşmesi için şairin bilincini diri tutmak adına ruhuna yöneldiği kadar okurun da algı düzeyini kent'in "çer-çöp"ünden temizlemesi; ruhuyla ilgilenerek varoluşuyla yüzleşebilecek bir bilinç düzeyine ulaşması gerekmektedir.

Diğer taraftan **'yüreğinde insanlıktan bir iz taşıyanlar'**ın sadece **"Masal"**larda kalma tehlikesi her zaman yanı başımızdadır…

Kaynaklar:

İbn Haldun (2004), *Mukaddime,* (haz. S. Uludağ), Ankara, Dergâh Yay.
Karakoç, Sezai (1998), *Taha'nın Kitabı/Gül Muştusu – Şiirler IV,* İstanbul, Diriliş Yay.
---------, -------- (2000), *Hızırla Kırk Saat – Şiirler III,* İstanbul, Diriliş Yay.
---------, -------- (2003), *Ayinler/Çeşmelere – Şiirler V,* İstanbul, Diriliş Yay.
---------, -------- (2003), *Ateş Dansı – Şiirler VII,* İstanbul, Diriliş Yay.
---------, -------- (2003), *Alınyazısı Saati – Şiirler VIII,* İstanbul, Diriliş Yay.
---------, -------- (2005), *Şahdamar, Körfez, Sesler – Şiirler II,* İstanbul, Diriliş Yay.
---------, -------- (2005), *Zamana Adanmış Sözler – Şiirler IV,* İstanbul, Diriliş Yay.
Shayegan, Daryush (1991), *Yaralı Bilinç,* (çev: H. Bayrı), İstanbul, Metis Yay.